

Folkskoleseminariet i Uppsala, kvarteret Seminariet

# Kompletterande kunskapsunderlag



Seminarieträdgården runt 1950. Modell. Foto: Margaretha Pettersson 2011

**Viveka Hoff och Petter Åkerblom**

# Innehållsförteckning

|                                                          |           |
|----------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Inledning</b>                                         | <b>3</b>  |
| Uppdraget                                                | 4         |
| Utgångspunkter                                           | 5         |
| Metod, arbetets upplägg och genomförande                 | 5         |
| <b>Historisk beskrivning</b>                             | <b>6</b>  |
| Områdets äldre historia                                  | 6         |
| Lärarseminariet tar form                                 | 6         |
| Om seminarieträdgården                                   | 7         |
| Undervisning i praktisk trädgårdsskötsel                 | 11        |
| Undervisning i teoretisk trädgårdsskötsel                | 12        |
| Seminarieträdgårdens innehåll och rumsindelning          | 12        |
| <b>Nulägesbeskrivning</b>                                | <b>15</b> |
| Bevarade trädgårdsrum, växtstrukturer och växtmaterial   | 15        |
| Bevarade strukturer                                      | 17        |
| Bevarade samband mellan bebyggelsen och resten av miljön | 19        |
| Större förändringar                                      | 19        |
| <b>Kulturhistorisk värdebeskrivning</b>                  | <b>20</b> |
| Beskrivning av helhetsmiljöns värden i kv Seminariet     | 21        |
| 1. Övergripande kulturhistorisk värdebeskrivning         | 21        |
| 2. Objektinriktad kulturhistorisk värdebeskrivning       | 22        |
| <b>Jämförelse med andra seminarieträdgårdar</b>          | <b>23</b> |
| Bevarat och förändrat på folkskoleseminariet i Linköping | 23        |
| Bevarat och förändrat på folkskoleseminariet i Umeå      | 23        |
| Jämförelser med Uppsala                                  | 24        |
| <b>Motiv till bevarande</b>                              | <b>24</b> |
| Hög arkitektonisk kvalitet                               | 24        |
| Länk i kedja av pedagogiska trädgårdar                   | 24        |
| Förståelse för lärarutbildningens villkor                | 25        |
| Potential för återskapande                               | 25        |
| <b>Referenser</b>                                        | <b>26</b> |

# Inledning

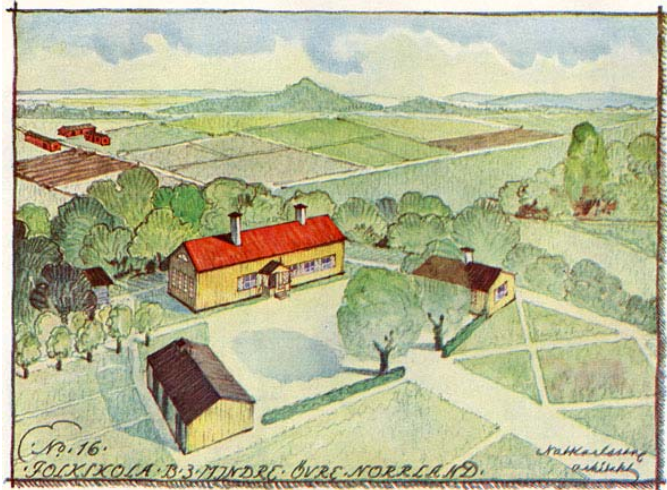
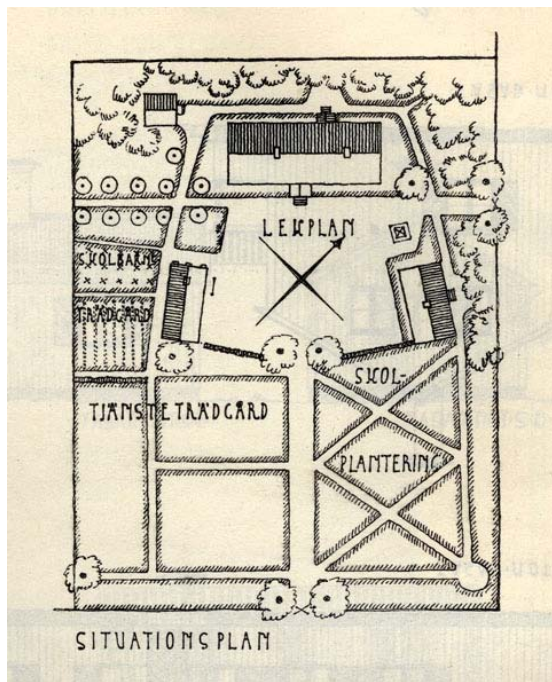
Den utbildning av lärare som introducerades i samband med Folkskolestadgan 1842 var blygsam och undervisningen ägde inte sällan rum i förhyrda lägenheter (Kristenson 2005). Krav ställdes snart på att ett lärarseminarium borde vara en mönsteranläggning för att kunna skapa den rätta inställningen till läraryrket (Eneroth 1863). Kristenson (2005) visar att man i *Tidsskrift för Byggnadskonst och Ingenjörsvetenskap* 1867 kan ta del av *Normalritningar för Seminariebyggnader* inom riket, vilket var två år efter *Normalritningar till folkskolebyggnader* (1865). Kritiken mot dessa normalritningar hade bland annat varit att utemiljön och dess viktiga betydelse för undervisning framför allt i ämnet trädgårdsskötsel, inte behandlades (Eneroth 1864).

I *Normalritningar för seminariebyggnader* betonades dock värdet av en trädgårdsanläggning och att trädgårdsskötsel som undervisningsämne borde ges ökat utrymme. Seminariebyggnaden borde även placeras på en fri och öppen plats präglad av "trefvnad och prydighet" (Kristenson 2005 s. 332). Kristenson menar att läroverks- och folkskolebyggnader ofta placerades nära torg och kyrka, men att dessa krav och önskemål på seminariebyggnaderna ledde till att de placerades i utkanten av staden motiverat just av det uttalade kravet på en väl tilltagen trädgårds- och parkanläggning. Tre perioder kan urskiljas som karaktäriserar seminarieanläggningarnas utveckling. Seminariet i Uppsala är den första av de seminariebyggnader som uppfördes under den tredje perioden, som brukar hänföras till sent 1910-tal och 1920-tal – en period som i byggnadsmässigt avseende skiljer sig på många sätt från tidigare perioder inte minst genom sin påkostade arkitektur, trädgårdsarkitektur, byggnadsmaterial och gedigna hantverksskicklighet – jämför Pettersson (2008).

Av grundläggande betydelse för folkskoleseminariernas tillkomst och planering var den 1907 tillsatta Folkundervisningskommittén och 1914 års seminariestadga. Det ställdes bland annat krav på att seminarierna skulle placeras på en tomt om minst fyra hektar för att rymma trädgård, lekplan och idrottsplats. Till dem som uppfördes utifrån de utarbetade riktlinjerna hör seminarierna i Göteborg, Falun, Uppsala, Karlstad, Lund, Umeå och Linköping (Nolin 2000b).

Den nya tidens pedagoger betonade vikten av praktiskt lärande och ansåg att skolträdgården kunde tjäna som utgångspunkt för undervisning i praktiskt taget alla ämnen. Den nya läroplanen 1919 innehöll detaljerade instruktioner för undervisning i skolträdgården. Året därpå publicerades en samling typritningar som noggrant beskrev hur miljön kring skolor borde utformas, med bland annat köks- och blomsterodling, frukt- och bärödling, plantskola, skolpark och lekplan (*Normalritningar till skolanläggningar för folkskolan* 1920, se även Åkerblom 2007).





Exempel på typritning för mindre folkskola. Observera läplanteringen som både fungerar som klimatskydd för kalla nordanvindar och som arkitektonisk inramning. Lägga märke till åtskillnaden mellan lärarens tjänsteträdgård och skolbarnens trädgård (här placerad intill tjänsteträdgården och till vänster om lekplanen). Ur Normalritningar till skolanläggningar för folkskolan (1923).

Lärarens tjänsteträdgård var nu helt skild från skolbarnens trädgård, se bilder ovan. Förhoppningarna bakom dessa normalritningar var dock större än hur ambitionerna kom att förverkligas i byggandet av nya folkskolor (Lindholm 1995, Åkerblom 2005a). Dock utvecklades ambitiösa och uttalade pedagogiska mål med skolträdgårdsundervisningen, vilket inte minst kommer till uttryck i Gottfried Sjöholms bok *Skolträdgårdsundervisningen, ett försummat uppfostringsmedel* (1923) – se även Åkerblom (2007).

## Uppdraget

Kv. Seminariet har ett utpekat och dokumenterat högt kulturhistoriskt värde och har av Riksantikvarieämbetet föreslagits bli upptaget på förteckningen över kulturhistoriskt värdefulla byggnader enligt 12§ i förordningen om statliga byggnadsminnen från 1993 (RAÄ 1993). Det höga kulturhistoriska värdet tas också upp i Upplandsmuseets kulturhistoriska utredning (Pettersson 2008). Länsstyrelsen saknar dock ett fullgott underlag vad gäller helhetsmiljön och en nationell kulturhistorisk jämförelse. Vi har av Länsstyrelsen i Uppsala län därför fått i uppdrag att ta fram ett kompletterande kunskapsunderlag med fokus på *helhetsmiljön* ur ett nationellt perspektiv. Redogörelsen består av:

1. En kortfattad historisk beskrivning av helhetsmiljön med park, trädgård och idrottsplan.
2. En beskrivning av kv. Seminariets kulturhistoriska värde med fokus på helhetsmiljön med park, trädgård och idrottsplan.
3. En kulturhistorisk jämförelse där det framgår hur folkskoleseminariet i Uppsala står sig nationellt i förhållande till andra folkskoleseminarier.
4. Motiv till kulturhistorisk värdering.

## Utgångspunkter

- Fastighetsägare är NCC AB som 2006 förvärvade fastigheten från Akademiska Hus. Seminariebyggnaden har sedan dess fått en privat ägare, medan övriga byggnader och seminarieträdgården fortfarande är i NCC's ägo.
- RAÄs beslut om att uppföra byggnaderna på förteckningen över kulturhistoriskt värdefulla, statliga byggnader (RAÄ 1993, Pettersson 2008)
- Riksintressen i Uppsala stad. I länet finns sammanlagt 64 områden av riksintresse för kulturmiljövården. Inom dessa kommer länets kulturmiljöprofil till uttryck: jord, järn och administrativa system. Med administrativa system menas allt som har med statlig, kommunal och kyrklig förvaltning att göra som sockenkyrkor, skolor, sjukhus, regementen med mera. K 40 A motivering: *Stadslandskap, sedan medeltiden präglad av kyrkans, centralmaktens och universitetets monumentala byggnader, med rutnätsplan och raka tillfartsvägar från 1600-talet. Uttryck: Partier av småskalig trädadsbebyggelse, stora regementsområden och flera monumentala miljöer med offentliga byggnader. Vetenskapshistoriskt unika trädgårdsanläggningar samt parker.*
- Bebyggelsens kulturhistoriska värden med utgångspunkt i Nolin (2000a, 2000b) samt Upplandsmuseets utredning från (Pettersson 2008).
- Seminariets utemiljö är oexploaterad (förutom en tillbyggnad på den sida som inte är vänd mot parken) och kvar huvudsakligen opåverkad av ingrepp jämfört med planritningar från 1917 och 1950. Ett flertal landskapsarkitektoniska spår efter verksamheten i seminarieträdgården vid Seminariet finns fortfarande bevarade.

## Metod, arbetets upplägg och genomförande

Utredningen genomfördes under perioden 1–9 november 2011 av universitetsadjunkt Viveka Hoff och universitetslektor Petter Åkerblom, institutionen för stad och land vid Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala. Källforskning och fältstudier har varats under projektperioden. I fältarbetet har universitetslektor Tomas Lagerström deltagit och analyserat befintlig vegetation (artbestämning, översiktlig åldersbestämning, kulturhistoriskt värde).

Värderingen av kvarteret Seminariets kulturhistoriska värden med fokus på helhetsmiljön med park, trädgård och idrottsplan har utförts enligt den värderingsmodell som Axel Unnerbäck utvecklat som heter *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (2002). Denna modell har vidareutvecklats av Maria Flinck (personlig kommunikation 2011) för att bättre kunna beskriva värden i park- och trädgårdsmiljö. Till exempel ersätter hon byggnadshistoriskt värde med *trädgårdshistoriskt värde* och arkitekturhistoriskt värde med *trädgårdsarkitekturhistoriskt värde*. På samma sätt har byggnadsteknikhistoriskt värde ersatts med *anläggningsteknikhistoriskt värde* och teknikhistoriskt värde med *odlingshistoriskt värde*. Flinck har utöver denna anpassning även kompletterat modellen med ett *biologiskt/genetiskt värde* för att kunna användas för att beskriva dessa värden i det levande växtmaterialet.

# Historisk beskrivning

## Områdets äldre historia

På Domkyrkoberget låg en tillfällig ugn under mer än hundra år i samband med att Domkyrkan byggdes. På kartor från 1635 fram till 1780 syns Domkyrkans tegelbruk och lerhage som låg på den plats som i dag är kvarteret Seminariet, det vill säga där folkskoleseminariet uppfördes och sedermera invigdes 1917.



På häradskartan från 1858 (bild till höger) finns fastigheten markerad i mörkgrön färg som överensstämmer i formen med Domkyrkans fastighet på de historiska kartorna. Området hette nu Tegelbruksängen. På en odaterad karta, ungefär från sekelskiftet 1700 syns byggnaderna, det typiskt långsmala torkhuset längs med Prästgatan ner mot Fyrisån medan själva tegelbruket och ugnen stod på Seminariets plats. Lertakten sträckte sig fram mot Fyrisån och längs med Fyrisån söderut en bra bit in i de före detta kolonilotterna. Det är möjligt att några av lertagens olika nivåer kan urskiljas i kv. Seminariet än idag (Weber-Qvarfort 2011).

## Lärarseminariet tar form

I Uppsala inrymdes 1843 de första seminarielokalerna i Prins Gustafs skola då 45 elever antogs. 1865–1869 bedrevs lärarutbildningen i Haglundska gården, Svartbäcksgatan 19. Åren 1869–1916 fanns lärarseminariet i Dekanhuset vid Odinslund (Nevéus m fl 1987). Under denna period utnyttjades en del av nuvarande Stadsträdgården för undervisning i trädgårdsskötsel.

Runt 1913 upprättades ritningar till en ny seminariebyggnad jämte park och trädgård, men första världskriget kom emellan med dyrtid och materialbrist vilket förse-nade byggandet avsevärt (Kristenson 2005). Först 1917 kunde seminariebyggnaden, efter ritningar av arkitekt Axel Lindegren i tidstypisk nationalromantisk stil, invigas. Till seminariet hörde en väl tilltagen seminarieträdgård på fyra hektar. I Uppsala hade tomtfrågan varit ”synnerligen svårlöst”, men tillslut hade man enats om ett område norr om staden tillhörande Domkyrkan där tegelbruket tidigare låg.



Folkhögskoleseminariet under uppförande ca 1916 (fotograf okänd). Ovan ur samma ur vinkel den 8 november 2011 (foto: Petter Åkerblom).



## Om seminarieträdgården

Det är väl dokumenterat att seminarieträdgården användes för botanik- och biologiundervisning liksom i undervisningsämnet trädgårdsskötsel (Danell 1917, 1918, Nolin 2000b, Broström m fl 1992/93). Barnen som gick i den så kallade *övningsskolan* undervisades också i trädgården. En del av seminarieträdgården kom med tiden att utvecklas till en mer eller mindre regelrätt handelsträdgård (Broström m fl 1992/93).

Skolträdgården som pedagogisk resurs i folkskolan utvecklades redan under 1800-talets andra hälft, och spår av denna verksamhet finns fortfarande kvar här och där i landet, till exempel *Skå folkskola* på Ekerö (Åkerblom 2005b). För att förbereda blivande lärare för undervisning i ämnet trädgårdsskötsel var det även angeläget att anlägga undervisningsträdgårdar vid lärarseminarierna. I Uppsala anlades en för sin tid stor och påkostad mönsteranläggning. För att öka förståelsen för hur lärarna i Uppsala använde sig av folkskoleseminariets park- och trädgårdsmiljö som plats och medel i undervisningen av blivande lärare, särskilt i undervisningsämnet trädgårdsskötsel, tecknas nedan en bild av detta med utgångspunkt i rektor Gideon Danells egen skildring (1916, 1917).

Läsåret 1916–1917 var det första verksamhetsåret i den nya seminariebyggnaden och seminarieträdgården. I sitt invigningstal av det nya folkskoleseminariet den 29 mars 1917 citerar överdirektören Bergqvist en pedagog som anser att *"ett seminarium måste likna en av majregn vattnad trädgård, icke en tenngjutareverkstad, som endast levererar prydligt målade tennsoldater"*. Till detta tillägger Bergqvist *"men man måste se till, att den trädgården icke blir ett busksnår med vilt växande grenar och skott. Det behövs där både såg och sax"* (Danell 1917, s. 24). Dessa uttalanden kan ses som ett uttryck för hur begreppet odling fick stå som metaforer för en både kroppslig och själslig kultivering genom utbildning – och att folkskolläraren hade en viktig uppgift att förmedla detta vidare till kommande generationer genom att själva undervisa i ämnet trädgårdsskötsel.

Seminariets rektor Gideon Danell ansåg att en av de främsta förtjänsterna med det nya seminariet var att den är belägen på en tomt stor nog att rymma både skolgård, uthusbyggnader, trädgård samt gymnastik- och slöjdlokaler (ibid, s. 42). Brist på tillgång till en egen trädgård att kunna bedriva utbildning inom trädgårdsodling sågs alltså som en bidragande orsak till varför lärarseminariet behövde flytta till nya lokaler.

Från 1907 fram till september 1912 då det nya köpebrevet skrevs under av ärkebiskop J.A. Ekman pågick det tidskrävande arbetet att hitta och införskaffa en lämplig ny tomt (ibid, s. 44). Under tiden fram till 1914 granskades ritningar och kontakt upphandlades för de inblandade entreprenörerna. Byggsarbetena påbörjades under sommaren 1914 och avslutades i stort under våren 1917 (något försenat beroende på första världskriget).

På anhållan från Kungl. Maj:t beviljade riksdagen ett belopp på 25 000 kr för dränering, planering och plantering av tomten 1916, varav 5 000 kr användes till anläggning och plantering av trädgården (ibid, s. 47). Detta att jämföra med de 75 900 kr som seminariebyggnadens inredning, möblering samt utrustning med undervisningsmateriel och böcker kostat (ibid, s. 45). Arbetena i trädgården påbörjades i juni och avslutades till väsentliga delar under hösten 1916.

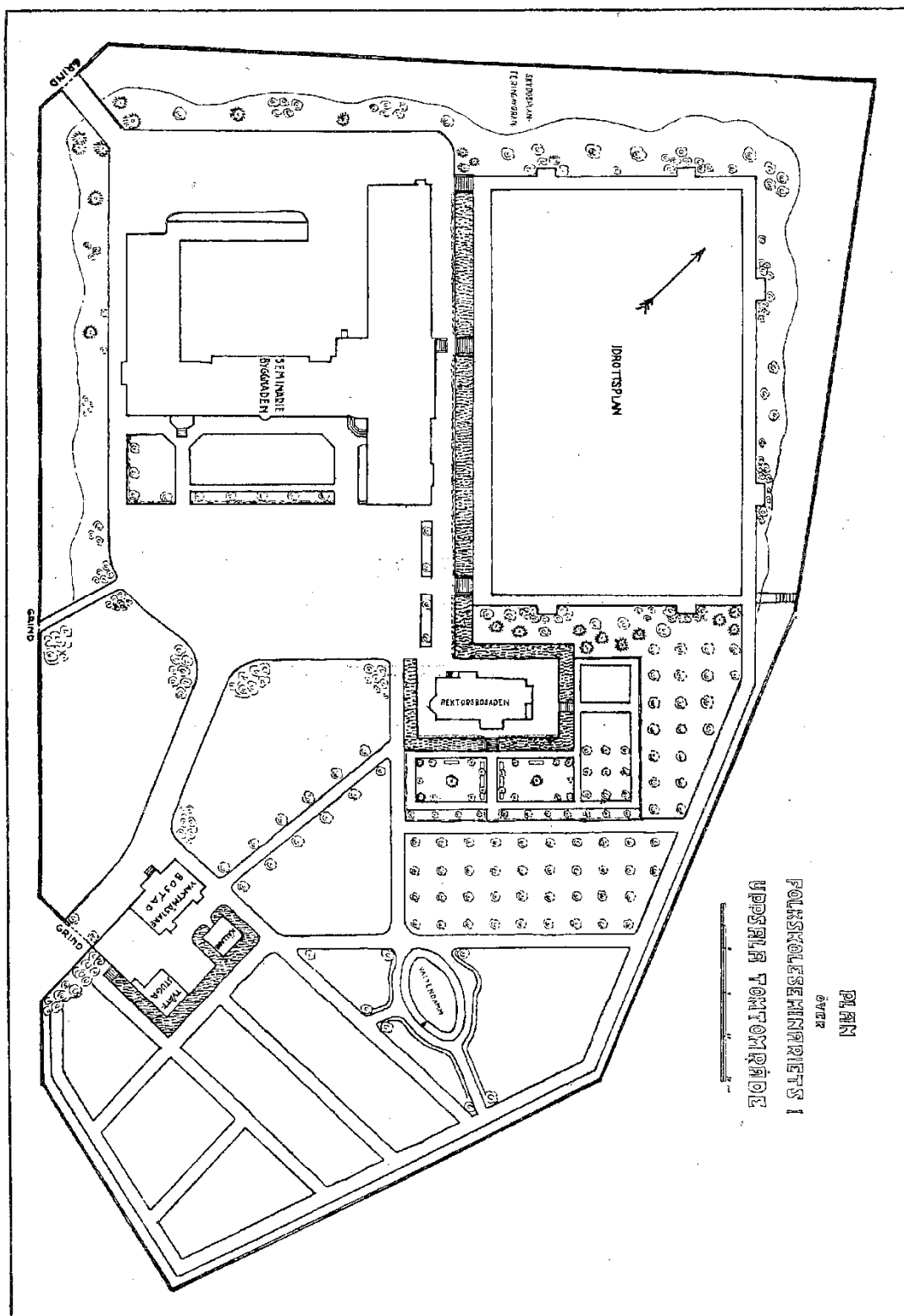
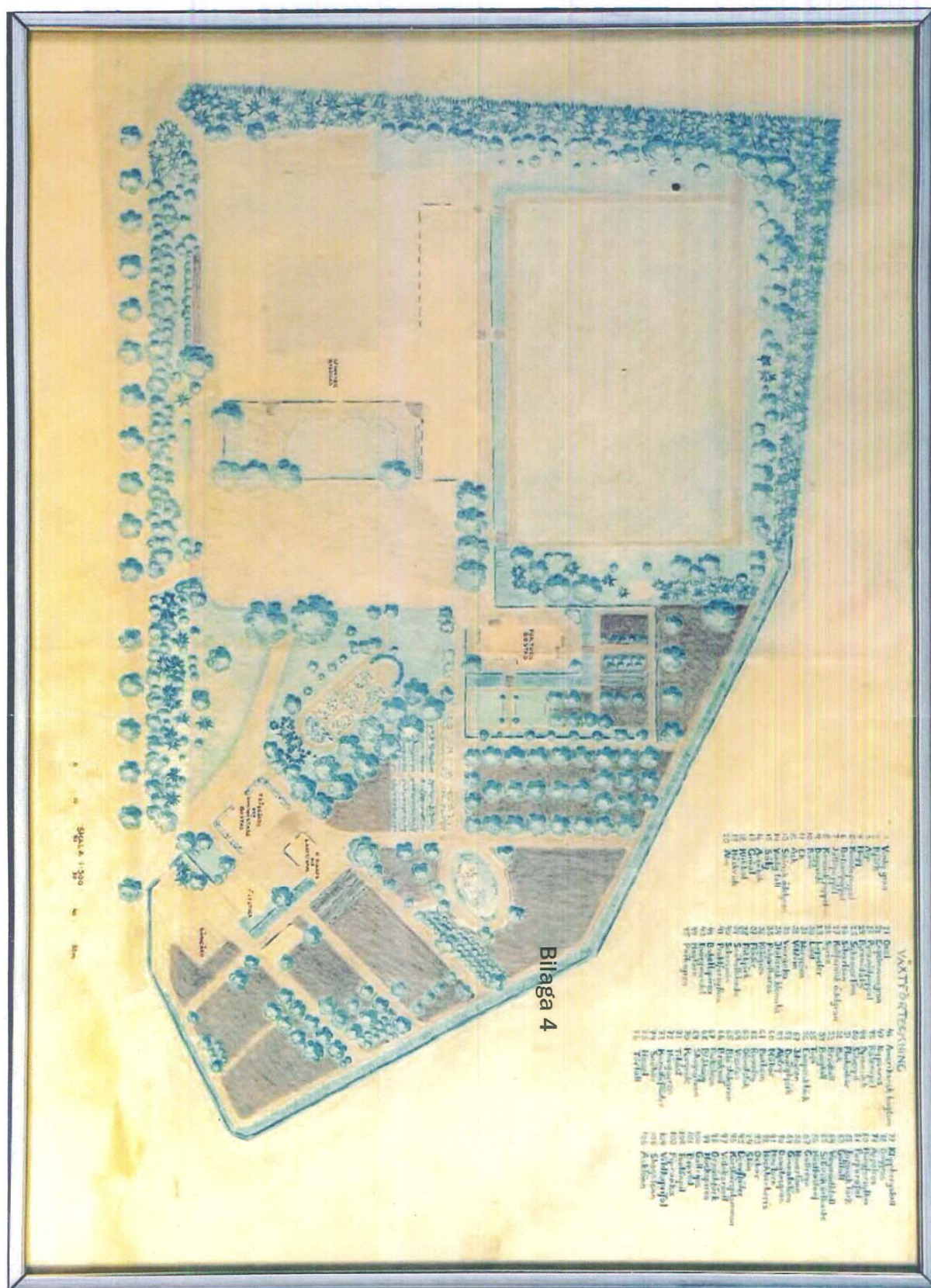


FIG. 2. FOLKSÖKOLESEMINARIET I UPPSALA. PLAN ÖVER TOMTOMÅDET.

Uppsala folkskoleseminarium 1917. Planskiss ur Broström m fl (1992/93).





Uppsala folkskoleseminarium ca 1950 ur Pettersson (2008). Pettersson anger planen som odate-rad, men i arkiv på SLU Ultuna återfanns en avritning av S. Broström från april 1993 rubricerad *Plan över Folkskoleseminariet i Uppsala nov 1950*. G. Almqvist (Broström m fl 1992/93, s. 18).





Bearbetad flygbild över kv Seminariet fotograferad 2008. Flera objekt och vegetationsstrukturer från planerna 1917 resp 1950 på föregående sidor finns kvar än idag.  
Källa: Uppsala kommuns hemsida: [www.uppsala.se](http://www.uppsala.se) > Kartor > Flygbilder 2008.



Till sin hjälp med trädgårdens planering hade Danell trädgårdsanläggaren A. Karlsson från Stockholm, länsträdgårdsmästaren i Uppsala K.J. Eriksson samt seminariets förra trädgårdsmästare Karl Kihlstedt, liksom även direktör Gustav Lind och seminariebyggnadens arkitekt Axel Lindegren. Våren 1917 stod trädgården i stort klar, efter det att den nya trädgårdsläraren Albin Andersson övertagit ledningen av arbetet i trädgården (ibid, s. 48). Entreprenörer för trädgården var A.P. och K.J. Olsson, Älvsjö.

Uppsala folkskoleseminarium 1950 med massiv läplantering kombinerad med sortimentsplanteringar och intensivt skötta odlingar. En anläggning i nationalromantisk anda. Flygfoto: Oscar Bladh 1950.

## Undervisning i praktisk trädgårdsskötsel

Under läsåret 1916-1917 fick lärareleverna i klass 1 utföra anläggning av gräsmattor och vägar; plantering av parkträd och parkbuskar, häckar, fruktträd och bärbuskar. Klass 2 fick under hösten utbildning i praktisk trädgårdsskötsel genom övning i okulering; förökning av bär- och parkbuskar; inhämtande av kännedom om i trädgården odlade kålslag och rotfrukter, blommor, bladväxter samt parkträd och buskar, med inlärande av deras svenska och latinska namn; upptagning och förvaring av rotfrukter; höstgrävning.

Under våren övade klass 2 påläggning och skötsel av drivbänkar: bindning av drivbänksmattor; anläggning av gräsmattor och vägar; plantering av parkträd och parkbuskar, häckar, fruktträd och bärbuskar; sådd av köksväxt- och blomsterfrö; utplantering av plantor: förökning av park- och bärbuskar genom sticklingar (Danell, G. 1917, s. 118-119).

Under våren i klass 3 fick lärareleverna öva sig i förökning av grundstammar; uppdragning och skötsel av fruktträd; bekämpande av skadedjur och svampar på fruktträd; de vanligaste fruktsorterna och hur de skulle skördas, sorteras, förpackas och förvaras; samt odling av bärbuskar (ibids.120).

## Undervisning i teoretisk trädgårdsskötsel

Den teoretiska undervisningen för klass 2 under läsåret 1916–1917 omfattade frågorna trädgårdens läge, jordmån, dränering, djupplöjning och djupgrävning samt jordförbättringsmedel, sammansättning och användning av naturlig gödsel och konstgödsel; förökning av grundstammar samt uppdragning av fruktträd; odling av de viktigaste köksväxterna; bekämpande av köksväxternas skadedjur; odling av köksväxtfrö. (Danell 1917, s.119).

Elevernas huvudlitteratur under läsåret var *Fruktodling på kalljord* samt *Köksväxtodling*, båda av Gustaf Lind. Lärare i såväl teoretisk och praktisk trädgårdsskötsel var trädgårdslärare Albin Andersson och slöjdlärare Karl Valfrid Lundström. Under hösten undervisade Karl Kihlstedt i praktisk trädgårdsskötsel. Utöver lärararbetet arbetade Albin Andersson även med vården av seminarieträdgården. Eleverna i klass 1 hade ingen trädgårdsskötsel under läsåret 1916–1917, läsåret 1920–1921 hade de ½ timmes trädgårdsskötsel i veckan. Klass 2 hade 1–1½ timme i veckan medan klass 3 inte hade trädgårdsskötsel 1916–1917 men 2 ½ timme i veckan under 1920–1921. Alla klasser undervisades i halvklass. Under läsåret 1920–1921, när utbildningen blivit fyraårig, hade inte heller klass 4 trädgårdsskötsel. 1920–1921 studerades Linds *Skolträdgården* och *Köksväxtodling* men även A. Pihls och J. Erikssons *Svenska fruktsorter* samt N. Sonnessons *Handbok för trädgårdsodlare*.

Kunskapsmässigt var undervisningen i de teoretiska momenten i trädgårdsskötsel på en mycket hög nivå och sannolikt inte långt ifrån vad en elev på en trädgårdsmästarutbildning hade tillgång till. Men detta var samtidigt ett uttryck för hur viktig man ansåg att kunskaper och erfarenheter av trädgårdsodling var för gemene man under efterkrigstiden.

## Seminarieträdgårdens innehåll och rumsindelning

Den ursprungliga seminarieträdgården innehöll bänkgård, fruktträdgård, plantskola, botanisk avdelning, läplantering inklusive sortimentsplantering (hårdiga träd och buskar i regionen), handelsträdgård, barnens odling, praktträdgård med bland annat stor perennrabatt, trädgården kring rektorsbostaden, personalträdgårdar tillhörande var och en av vaktmästaren, trädgårdsbiträdet och maskinisten (som alla bodde i vaktmästarbostaden) (Broström m fl 1992/93).

De olika trädgårdsrummen i den ursprungliga seminarieträdgården (1917) och hur den såg ut på 1940–50-talen har beskrivits ingående och levande av en grupp studenter som studerade park- och trädgårdshistoria på SLU läsåret 1992/93. I följande avsnitt återges delar av deras rapportering, som stämmer väl än idag.



# Seminarieträdgården

---

Utdrag ur studentuppsats (Broström m fl 1992/93, s. 5-8).

## Fruktträdgården

I trädgården fanns det över 100 träd bestående av ett sortiment som hade ett odlingsvärde och var lämpliga för orten. Bland äpplena märks sorter som *Sävstaholm*, *Transparente Blanche*, *Arvidsäpple*, *Hornsberg*, *Vitgylling*, *Åkerö*, *Cox Pomona*, *Wealthy* och *Melonäpple*. De päronsorser som odlades var bland annat *Hovsta*, *Gråpäron*, *Göteborgs diaman*t, och *Esperens herre*. Skuggmorell och sorten *Ostheimer* var de körsbärsträd som trädgården hade. Vidare fanns det plommonsorserna *Victoria*, *Gulplommon*, *Sviskon* och *Mirabeller*. Träden fanns i såväl stam- som dvärgform och de sorter som egentligen inte kunde odlas i denna växtzon odlades på spaljé vid dammen, exponerade mot söder. Frukten besprutades bland annat mot skorv och höll hög klass. Frukten såldes lådvis till både lärare vid seminariet och allmänheten. Den frukt som inte såldes förvarades i granithuset vid vaktmästarbostaden för att sedan utnyttjas som ätfrukt under senare delen av hösten.

## Botaniska avdelningen

Den botaniska avdelningen innehöll det som gick att odla i den här växtzonen och fungerade som en undervisningsträdgård. Odlingen skedde i fyrkantiga kvarter. Den botaniska avdelningen plöjdes upp på 1970-talets början och en del rariteter gick förlorade. Exempel på växter som fanns innan upplöjningen är följande: råg, vete, korn, havre, lin, hampa, humle, kålsorter, sockerbetor, Mose brinnande buske, spikklubba, bolmört, majs, jättebalsamin, sprutgurka (båda exempel på ovanlig fröspridning), solrosor, stockrosor, ricinöljeväxt, vaxbönor, bruna bönor, bondbönor och kryddväxterna isop, kyndel, körvel, dill, persilja, libbsticka m.m. I och med att de utbildade trädgårdslärarna slutade undervisa och sysslan övertogs av mer okunnig personal fick den botaniska avdelningen mer och mer karaktären av en handelsträdgård.

## Läplanteringen mot norr och öster

För att skydda mot nordanvinden planterades en läplantering. Seminariet låg vid den här tiden direkt vid slätten och ingen bebyggelse fanns norr om seminariet som kunde hejda vindens framfart. Skyddsplanteringen består av ädelgran, gran, lärk, brödtall, björk, gråal, klipbal, try, hassel, lind, hästkastanj, videokornell, pyramidek, oxel m.fl. Inom läplanteringen fanns alltså dels våra inhemska träd och dels vanliga parkträd. De blivande folkskollärarna skulle när de var färdiga inte bara veta vil-

ken art det var utan också vilken sort det var i förekommande fall.

## Plantskolan

Plantskolan låg i den östra kanten av trädgården. I denna ympade de på äpple, päron och plommonträd. De unga träden planterades antingen ut i den egna trädgården som ersättning för gamla träd eller såldes till allmänheten.

## Personalens trädgårdar

I anslutning till rektorsbostaden anlades en trädgård för rektorns räkning. Denna var till största delen köksträdgård med grönsaksland och fruktträd som omgärdades av en ligusterhäck. Häcken strök till stor del med under de bistra krigsvintrarna. Trädgården sköttes av seminarieträdgårdens personal. Vid lilla ingången växer det en av de två Ornäsbjörkarna i trädgården. Personalen som bodde i vaktmästarbostaden, dvs trädgårdsbiträdet, vaktmästaren och maskinisten (under den tid som seminariebyggnaden värmdes med koks) hade egna odlingsområden inom seminariets område. Dessa odlingsområden var till största del en köksträdgård med fruktträd och grönsaker.

## Bänkgården

Bänkgården låg bakom vaktmästarbostaden och bestod av sex till sju rader av drivbänkar med sex till sju stycken avdelningar i varje. I dessa odlades bland annat annueller, lejongap, astrar, rädisa, sallad, spenat. I andra omgången på året odlade man meloner, gurka och prydnadspumpa. Innan 18 lades ner använde man spillning från regementets hästar som blandades upp med torv och bildade ett 0,5 -1 m högt lager i bänken, genom värmen från gödseln kunde man skörda grönsakerna och blommorna väldigt tidigt. Detta spreds senare på hösten i hela trädgården som gödsel. När regementet lades ner och hästspillningen uteblev installerade man värmerör i bänkarna. Blommorna som drogs upp planterades antingen ut i trädgården eller såldes. Grönsakerna såldes till största delen. Genom dessa drivbänkar och plantskolan blev trädgården efter ett tag så gott som självförsörjande när det gällde växtmaterial.

## Seminariebyggnadens område

Byggnaden hade en mängd klängväxter på sina fasader bl.a Sveriges nordligaste murgröna, klängrosor, kaprifol, pipranka, vildvin och kaukasisk rankspenat. Vidare planterade Albin Hoström en vin-

stock vid stora ingången som fortfarande finns kvar, trots den ringa omvårdnad den får. Mot idrottsplatsen växte en ligusterhäck. På gräsplanen framför huset fanns stamrosor och en rosenrabatt. Stamrosorna liksom vinstocken var varje vinter tvungen att täckas över med papp. Den nuvarande bilparkeringen användes då som rastplats till eleverna på övningsskolan.

#### Handelsträdgården

Seminariet hade också en ren handelsträdgård med blommor, röda vinbär, svarta vinbär, krusbär, hallon, jordgubbar, morötter, rödbetor, bönor, gurka och andra grönsaker. Varorna såldes senare på torget och förtjänsten som blev kunde vissa år täcka trädgårdsbiträdets hela lön. Under somrarna fick de blivande folkskollärarna hjälpa till med handelsträdgården.

#### Praktträdgården

I den sk praktträdgården fanns ett stort bestånd med rosor med rabatter i nyklassicistisk stil. I en halvcirkel runt flaggstången stod en lindberså och innanför denna berså växte en stor mängd gulsippor. Denna del av trädgården var som namnet framgår mest en ögonfröjd och väldoftande del som inte fyllde någon praktisk funktion.

#### Barnens odling

Barnen som gick på övningsskolan hade ett eget land i trädgårdens östra del. I början av terminen fick de skriva kontrakt på att sköta sin del av landet. Detta innebar bl.a att rensa ogräs en gång i veckan.

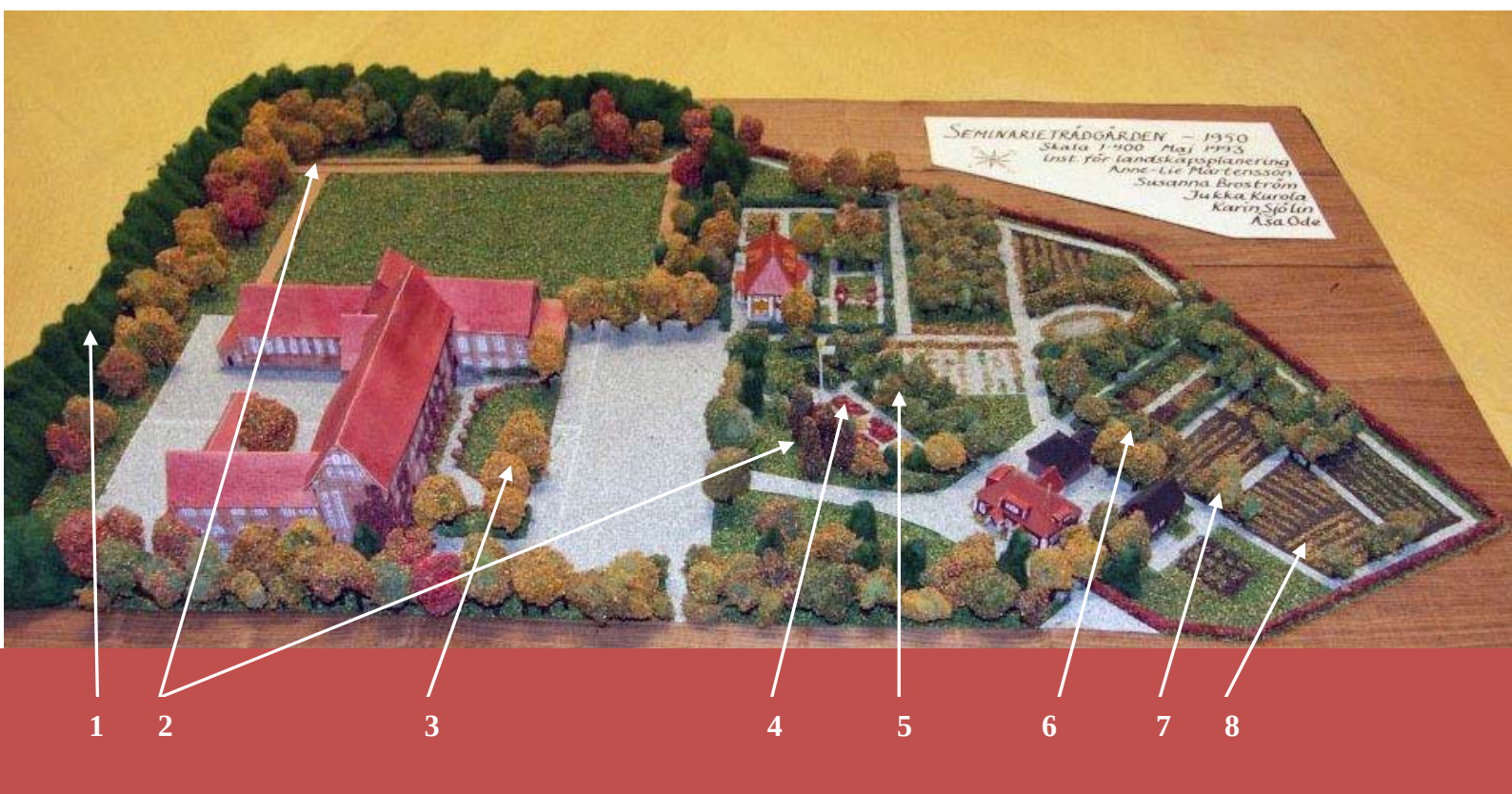
#### Perennrabatten

Den perenna rabatten löpte på båda sidor om gången som gick utefter rektorns ena tomtgräns, förbi fruktträdgården vidare ner till dammen. Längs med rabatten fanns en klippt lavendelhäck. I rabatten odlades både annuella och perenna blommor. De annuella drogs upp i bänkgården så de var självförsörjande på växtmaterial. Intill rabatten gick en sparrislist.

#### Övrigt

På området fanns det också fyra stycken bikupor, utplacerade vid idrottsplanen och vaktmästarbostaden. Bina var till stor hjälp vid pollinationen av fruktträden. På 50- talet byggde den dåvarande trädgårdsmästaren Gunnar Almqvist ett växthus vid den dåvarande bänkgården. Mot tvättstugans vägg låg ett tomathus. Eftersom det låg i söderläge blev det mycket tomater som sedan såldes.

Modell över seminarieträdgården som den såg ut runt 1950, utförd av landskapsarkitektstudenter vid SLU Ultuna 1992/93. Siffrorna under bilden hänvisar till uppställningen över bevarade trädgårdsrum, växtstrukturer och växtmaterial på nästa sida. Foto: Agnetha Pettersson 2011.



# Nulägesbeskrivning

## Bevarade trädgårdsrum, växtstrukturer och växtmaterial

1. **Läplantering** av gran utmed tre av idrottsplanens sidor men vissa enstaka granar växer även utmed tomtens södra sida samt i planteringarna söder och väster om vaktmästarbostaden.
2. **Plantering av inhemska lövbärande buskar och träd (sortimentsplantering)** innanför läplanterings granar samt längs fastighetens sydvästra gräns och fortsätter på tomtens södra sida och i planteringarna söder och väster om vaktmästarbostaden. På en planritning med trolig datering kring 1950 finns 106 olika arter upptagna (se s. 9). Vid en översiktlig inventering 2011–11–08 återfanns nära femtio träd och buskar: douglasgran, blågran, coloradogran, cembratall, bergtall, sibirisk ädelgran, sibirisk lärk (i planen kallad japansk lärk), rönn, oxel, ek, asp, ask, balsampoppel, skogslönn, silverlönn, tysklönn, naverlönn, hästkastanj, bok, avenbok, parklind, alm, pyramidalm, glasbjörk, vårtbjörk, ornäsbjörk, hängbjörk, hägg, gullregn, korgpil, fontänpil, getapel, häggmispel, praktforsythia, snöbär, måbär, druvfläder, doftschersmin, murgröna, vildvin, rosentry, skogskornell, rysk kornell, syren, ungersk syren, thuja sp, rosor sp. Fler arter kan upptäckas vid en noggrannare inventering. De flesta av dessa växter är från seminarieträdgårdens anläggande runt 1917. Några arter är däremot senare kompletteringar utifrån den ursprungliga idén om att spegla hårdigt växtmaterial för regionen.
3. **Stora parklindar** på två sidor av huvudbyggnadens entrésida och lekplan (nuvarande parkeringsyta). **Ligusterhäcken** under lindarna mellan byggnad och lekplan är med stor sannolikhet ursprunglig.
4. Ytan för **praktträdgården** finns bevarad. Närmast flaggstången finns den halvcirkelrunda lindhäcken kvar och i andra änden finns en struktur som vid närmare undersökning mycket väl kan visa sig vara resterna av ett stenparti som kan ha funnits, oh som var vanligt i den tidens trädgårdsanläggningar.
5. **Hela äppelträdsallén** mellan vaktmästarbostaden och rektorsbostaden, med 12 åkeröträd är bevarad.
6. **Dvärgäppelträd** i barnens odling.
7. Fristående **fruktträd** samt fruktträd i kortare och längre rader i rektorns trädgård, fruktträdgården, trädgårdsbiträdets, maskinistens och vaktmästarens trädgårdar samt i kvarteren söder om den tidigare dammen påminner om den relativt omfattande fruktproduktion som fanns.
8. **Bärbuskarna** (rödvinbärsbuske, 3 svarta vinbärsbuskar) i vaktmästarens trädgård samt en rödvinsbärsbuske i trädgårdsbiträdets trädgård är mycket gamla och kan vara från seminarieträdgårdens tillkomst.





Längs fastighetsgränserna i norr planterades en läplantering av gran. Innanför den planterades ett sortiment av härdiga lövträd och buskar. Flera av dessa planterade individer finns kvar än idag och speglar fortfarande den helhet som eftersträvades i den ursprungliga anläggningen både ur arkitektonisk och ur odlingsteknisk synvinkel. I läplanteringen längs den nordvästra fastighetsgränsen kan det finnas spår av det tegelbruk som tidigare fanns på platsen. Foto: Petter Åkerblom.



Den mycket välbevarade äppelträdsallén av sorten Åkerö planterades med på den tiden rekommenderat avstånd. Samtliga av de tolv ursprungligen planterade träden finns kvar. Till vänster i fotografiet syns området för den tidigare praktträdgården och till höger platsen för den tidigare botaniska avdelningen. Foto: Petter Åkerblom.





Den bevarade lindbersån vid flaggstången, tidigare norra änden av praktrabatten. Möjliga spår av stenparti finns i den före detta praktrabattens södra ände. Foto: Petter Åkerblom.



Här anas den gamla vägen som gick mellan källaren (stenhuset till höger i bild) och barnens odling som fortfarande kantas av en rad troligen ursprungliga dvärgäppelträd. Foto: Petter Åkerblom.



## Bevarade strukturer

Gångvägarna med direkt anslutning till huvudbyggnaden, rektorsvillan och vaktmästarbostaden finns bevarade. Den tidigare sträckningen av flera mindre gamla gångvägar i trädgården syns fortfarande även om själva gångytornas grus är borta, eftersom siktstråken mellan träd stående i planteringsytor utmed de gräsöverbuxna vägarna är bevarade. De före detta trädgårdssängarna och odlingskvarteren i praktträdgården, barnens odling, plantskolan, handelsträdgården, bänkgården, personalens trädgårdar och den botaniska avdelningen är igenlagda och har ersatts med gräsmatta, men en närmare undersökning skulle med stor sannolikhet finna att många av tidigare växtbäddarna finns kvar under grästorven.

Av de gamla sortimentsplanteringarna finns flera storvuxna och välmående parkträd kvar, här i anslutning till vaktmästarbostaden. Från vänster i bild: pelarek, bok, cembratall och hästkastanj. Foto: Petter Åkerblom.





## Bevarade samband mellan bebyggelsen och resten av miljön

Det övergripande sambandet som funnits mellan huvudbyggnaden, rektorsvillan, vaktmästarbostaden samt park och trädgård är till stora delar fortfarande intakt. Den ursprungliga arkitektoniska grundidén, nära knuten till nationalromantiken, lever kvar i stort sett opåverkad. Den integrerade rumsindelningen mellan byggnader, park- och trädgårdsrum är fortfarande tydlig, trots att tiden lett till en förändrad vegetationstruktur. Man kan fortfarande se övergången från tydliga arkitektonisk formspråk och mer informella strukturer. Exempel på detta är byggnadernas strama arkitektur, lekplanen och idrottsplanen, äppelträdsallén, lindbersån vid flaggstången och fullvuxna lindar i rader – och övergången till miljös i övrigt mera informellt formspråk i exempelvis läplantering och sortimentsplanteringar.

Till de välbevarade nationalromantiska dragen hör även växtvalets förmåga att skapa starka kontraster mellan ljus och skugga, löv- och barrväxter, färg och form med bas i inhemskt och hårdigt växtmaterial (jämför Nolin 2001). Detta är centralt för denna epok inom park- och trädgårdsarkitektur liksom för hur utemiljöer på den tiden gestaltades vid offentliga institutionsbyggnader.

Spåren är många av det tidigare gångvägssystemet som knöt ihop hela anläggningen och dess olika funktioner. Dessa spår överensstämmer väl med planskisser från såväl 1917 som 1950.

## Större förändringar

- Ingen odling av nyttoväxter på öppen jord finns kvar i trädgården. Att ytor som dessa i dagsläget inte är uppodlade är mycket vanligt. Under grästorven kan dock spår av gamla gångvägar och odlingsbäddar mycket väl finnas bevarade. I jorden kan även finnas en fröbank med frön som tidigare odlade växter lämnat efter sig.
- Lekplanen framför huvudbyggnaden fungerar idag som parkeringsplats.
- Den gamla dammen togs fram igen i ett samarbetsprojekt med SLU 1999, samtidigt som den förstärktes med granitgradänger. Ingen vattenspegel finns i dagsläget.
- Större delen av prydnadsträdgården som en gång sträckte sig direkt väster om äppelträdsallén mellan rektorsbostaden och vaktmästarbostaden har försvunnit.
- En ny gångväg mot nordost samt en infart i väster har tillkommit.
- Den yttersta delen av trädgårdens sydöstra hörn har dragits in, troligtvis till följd av en breddning av Seminariegatan. Även sträckningen av Fyrisvallsgatan har rundat av tomtgränsen mot nordost.

# Kulturhistorisk värdebeskrivning

Trädgården är en nationalromantiskt inspirerad anläggning som förenar de för tidens seminarieträdgårdar föreskrivna planteringar och odlingsmöjligheter med ett övergripande nationalromantiskt formspråk (jämför Nolin 2001). Detta märks tydligt genom den övergripande samplanering som finns mellan byggnader och trädgård samt den konsekvent genomförda rumsindelningen. Det syns i den storskaliga läplanteringen av inhemsk gran och den genomarbetade sortimentsplantering som tillsammans omsluter idrottsplanen och knyter samman seminariebyggnaden med både rektorsvillan och vaktmästarbostaden. Det syns också på den mer strikta utformningen av seminariebyggnadens entréplan med rader av lindar samt klippta häckar som bildar en förmedlande länk mellan seminariebyggnadens mer formella arkitektur och trädgårdsrummens mer informella planteringar. På motsvarande sätt fast i en mindre skala knyter äppelträdsallén med sin formella struktur samman rektorsvillan med vaktmästarbostaden.

Det följande är en beskrivning av kvarteret Seminariets kulturhistoriska värden. Värdebeskrivningen har utförts enligt den av Maria Flinck bearbetade värderingsmodell som från början utarbetats av Axel Unnerbäck i *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* (2002). Unnerbäcks modell sammanfattas i Petterson (2008).

Här värdebeskrivningen bygger på tre delar: *Beskrivning av helhetsmiljöns värden i kv Seminariet och Objektinriktad kulturhistorisk värdebeskrivning, Jämförelse med andra seminarieträdgårdar samt Motiv till bevarande.*

Det gamla äppelträdet planterades ursprungligen i kanten av den före detta vaktmästarens trädgård. Ännu kan man ana dragningen av den igenlagda väg som ledde från tvättstugan rakt österut (här med bostadsområdet Fyrisvallen i bakgrunden). Foto: Petter Åkerblom.





# Beskrivning av helhetsmiljöns värden i kv Seminariet

## 1. Övergripande kulturhistorisk värdebeskrivning

Mycket högt värde:

Helhetsmiljön med växter i trädgård och park, idrottsplan, byggnader samt inhägnad i kvarteret Seminariet har sammantaget ett mycket högt värde med hänsyn till såväl dokumentvärden, upplevelsevärden samt förstärkande värden.

- Den visar på ett *samhällshistoriskt värde* genom att avspegla den status och betydelse den högre utbildningen genom historien har haft i Uppsala.
- Den har ett *socialhistoriskt värde* genom att den speglar villkoren för lärarutbildningen i Uppsala.
- Den har ett *trädgårdsarkitekturhistoriskt värde* i och med att den fortfarande innehåller flera element som visar på 1910-talets nationalromantiska ideal inom den trädgårdskonst som skapades vid institutionsbyggnader som denna: det nära sambandet mellan byggnader och omgivande miljö; den välintegrerade men samtidigt distinkta rumsindelningen; läplantering-  
en/sortimentsplanteringen som länkar samman rektorsvillan med seminariebyggnaden och vaktmästarbostaden samtidigt som den ramar in miljön samt de formella planteringar i form av en allé och trädrader som knyter samman rektorsvillan och vaktmästarbostaden respektive poängterar seminariebyggnadens entré.
- Den har ett *miljöskapande värde* genom de många bevarade elementen som tillsammans ger upplevelsen av en särpräglad och väl sammanhållen miljö.
- Den har ett *identitetsvärde* bland stadsdelens och stadens invånare i stort genom att den är en känd plats.
- Den har ett *symbolvärde* i lärodomsstaden Uppsala med den ambitiöst planerade och påkostade miljön.
- Den visar i stora delar på en hög grad av *äktethet* då grundstrukturen i hela den ursprungliga anläggningen, förutom områdena för de två parkeringarna, området närmast den igenlagda dammen samt ytan för seminariebyggnadens tillbyggnad, är fortfarande bevarad.
- Det sammanhållna kvarteret med sin bevarade bebyggelse omgivet av äldre vegetation, läplanteringen med granar och det botaniska sortimentet av träd och buskar som knyter samman alla bebyggelsens delar, idrottsplanens läge intill seminariebyggnaden, äppelallén mellan rektorsvillan och vaktmästarbostaden samt bevarade äldre fruktträd återspeglar alla *tydligt* den pedagogiska verksamhet som bedrivits vid och i miljön.
- Den är ett *representativt exempel* på den tredje generationens folkskoleseminarieanläggningar som tillkom i landet sent 1910-tal – 1920-talet.
- Den är *sällsynt* då den är en några enstaka bevarade miljöer av detta slag i landet. I jämförelse med andra representativa objekt visar det sig att folkskoleseminariet i Uppsala är unikt i sitt slag i landet.

## 2. Objektinriktad kulturhistorisk värdebeskrivning

Mycket högt värde:

**Äppellén** mellan Vaktmästarbostaden och rektorsvillan har ett *trädgårdsarkitekturhistoriskt värde* och ett *biologiskt/genetiskt värde*

Mycket högt värde:

**Läplanteringen med tillhörande sortimentsplantering** i den norra änden av anläggningen har ett *trädgårdsarkitekturhistoriskt värde* genom sin starka uttalade form och funktion, sin roll som fond och inramning av hela anläggningen samt sin nationalromantiska karaktär.

Högt värde:

**Läplanteringen** har ett *odlingstekniskt värde* i och med att det var vanligt under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet att gran planterades för att förbättra lokalklimatet och för att skydda fruktodlingar (muntlig uppgift Maria Flinck 2011-11-08). Även en rad av **dvärgträd av äpple** har *odlingstekniskt värde* genom att den visar pedagogiskt hur man genom val av grundstam kan styra storleksutvecklingen hos fruktträd och därmed kunna underlätta växtskyddsåtgärder och plockning för att på ett mer ekonomiskt sätt kunna odla frukt. Att använda grundstammar med olika växtkraft för att styra trädens storleksutveckling var en ny företeelse från England som introducerades i Sverige under sent 1800-tal. Särskilt möjligheten att kraftigt reducera tillväxten och skapa dvärgträd var intressant. Att träd av denna typ fortfarande finns kvar är anmärkningsvärt. När de är ympade/okulerade eller planterade är svårt att avgöra men träden är ett bevis på att en mer avancerad pedagogisk verksamhet inom trädgårdsskötsel bedrevs i seminarieträdgården.

Högt värde:

**Växterna i sortimentsplanteringen och de gamla fruktträdssorterna** har ett *biologiskt/genetiskt värde* i och med att de överlevt flera kalla vintrar under 1900-talet och alltså är härdiga för regionen.

Högt värde:

**Äppelsorterna** i anläggningen har ett *trädgårdshistoriskt värde* i och med att de berättar om vilka sorter som ansågs odlingsvärda i regionen i början av 1900-talet. Det är intressant att allt växtmaterial i anläggningen genom sitt europeiska och nordamerikanska ursprung bär prägel från det tidiga och sena 1800-tals anläggningar. Det är anmärkningsvärt att inga influenser från det rika sortiment av asiatiska växter som började introduceras runt förra sekelskiftet förekommer i anläggningen.



# Jämförelse med andra seminarieträdgårdar

Här görs en kulturhistorisk jämförelse som beskriver hur folkskoleseminariet i Uppsala står sig nationellt i förhållande till andra folkskoleseminarier.

Målen för Folkundervisningskommittén och seminariestadgan från 1914 är centrala för att förstå utformning och innehåll i de folkskoleseminarier som tillkom vid denna tid. Folkskoleseminariet i Uppsala (uppfört 1916) hör enligt Hjärdís Kristenson (2005) till samma tillkomstperiod som Falun (1914), Lund (1919), Karlstad (1923), Umeå (1925) och Linköping (1927). Uppsala bör därför i första hand jämföras med dessa folkskoleseminarier. Jämförelse har här främst gjorts mellan Uppsala, Linköping och Umeå seminarier av framförallt två skäl: de två sistnämnda är båda byggnadsminnen och alla tre har relativt väl bevarade park- och trädgårdsanläggningar.

Enligt Catharina Nolin (2000b) ställdes krav på att tomt om minst 4 hektar skulle finnas för att inrymma trädgård, lekplan och idrottsplan.

## Bevarat och förändrat på folkskoleseminariet i Linköping

Större delen av trädgården vid seminariet i Linköping ingår i byggnadsminnet, dock ingår inte trädgårdens norra del med idrottsplanen i byggnadsminnet och denna del av den ursprungliga seminarieträdgården är idag på väg att exploateras. I övrigt är miljön väl bevarad (Cecilia Lindqvist Länsstyrelsen i Östergötland i mejl 2011-10-11)

Grundstrukturen finns kvar men är inte lika tydlig som den var i originalplanen på grund av förändringar och tillägg. Parkeringsytor har skurit av tidigare gångstråk. Nya infarter, buskplanteringar, räcken, skyltar med mera ger tillsammans ett splittrat intryck som löser upp grundstrukturen. Två tennisbanor bryter in i de före detta fruktträdgårdskvarter och skolträdgårdar.

De häckinramade skolträdgårdarna för övningsklasserna, rosenrabatterna vid huvudentren stenträdgårdens artrika planteringar är till stor del borta. Nya planteringar har tillkommit med växtmaterial som inte anknyter till originalanläggningen.

En stor del av det ursprungliga växtmaterialet finns kvar men behöver förnygras. (Topia 2000). Ursprungligt växtmaterial – fruktträdgård, häckar, alléer och barrträd – är väl bevarat men en del växter är i dåligt skick och behöver bytas. Delar som försvunnit är även nyttoväxtodlingen och blomsterprakten (White 2010).

## Bevarat och förändrat på folkskoleseminariet i Umeå

Park- och trädgårdsmiljön vid Umeå folkskoleseminarium är relativt intakt men förminskad jämfört med den ursprungliga anläggningen. Tomten styckades av i mitten av 1990-talet, och här uppfördes en byggnad för Tingsrätten (Nolin 2000b). Frukt- och köksträdgårdarna är inte bevarade, men däremot finns en del stora parkträd kvar på området (Nolin 2000b). Jämfört med den ursprungliga anläggningen har park- och trädgårdsmiljön utsatts för förändringar i olika steg ända sedan 1950-60-talet. Växterna har blivit färre men grundstrukturen på de återstående delarna är fortfarande relativt väl bevarad. En stor förändring är att idrottsplanen ligger utanför byggnadsminnet.

## Jämförelser med Uppsala

Seminarieträdgården i Uppsala omfattar fortfarande fyra hektar. Lekplanen, den tidigare öppna grusytan utanför seminariebyggnadens entré, finns kvar – men används nu som parkering. Med undantag för mindre naggningar i kanten på grund av ändrade vägdragningar finns hela den ursprungliga park- och trädgårdsmiljön kvar i det fortfarande sammanhållna kvarteret (kv Seminariet). Anläggningens grundstruktur i form av vägar och rumsindelning är mycket väl bevarad. En stor del av den ursprungliga vegetationen i form av träd- och buskplanteringar finns kvar, inklusive ett antal fruktträd. Ytorna för de tidigare odlingskvarteren är bevarade. Ingreppen i miljön är mycket få.

Utifrån målen för Folkbildningskommitténs arbete (1907) och 1914 års Seminariestadga uppvisar Uppsala fortfarande en stor överensstämmelse med de ambitioner och målsättningar som uttrycktes i dessa källor. Folkskoleseminariet i Uppsala har en unikt välbevarad helhetsmiljö med park, trädgård och idrottsplan. Anläggningen är ett mycket representativt exempel på en seminarieträdgård från den tredje generationens seminarieträdgårdar (Kristenson 2005), därtill den första av de mest påkostade och ambitiösa seminarieanläggningarna i landet (Nolin 2000a).

## Motiv till bevarande

### Hög arkitektonisk kvalitet

Utifrån Catharina Nolins beskrivningar, andra källor och egna studier av fotografier av seminarierna i Göteborg, Karlstad, Lund, Umeå och Linköping, menar vi att folkskoleseminariet i Uppsala har en mycket hög arkitektonisk klass vad avser anläggningens gestaltning utifrån givna ramar – som till exempel tomtstorlek, kvarterets form, specifika krav på bebyggelseytor, idrottsplan, odlingsmöjligheter och demonstration av olika slags trädgårdsrum. Särskilt hög klass har sättet på vilket dessa delar har integrerats med varandra. Den höga kvaliteten på den väl bevarade strukturen, inklusive det som troligtvis finns kvar under gräs och torv, gör folkskoleseminariet i Uppsala unikt i sitt slag i landet.

### Länk i kedja av pedagogiska trädgårdar

I Uppsala finns flera bevarade och levande park- och trädgårdsmiljöer av yppersta kvalitet som vittnar om den vetenskapliga och pedagogiska verksamhet som är och alltid har varit en central del av såväl akademi som det övriga stadslivet ända sedan Olof Rudbecks och Carl von Linnés dagar – framför allt de historiska slottsträdgårdarna, nuvarande Botaniska trädgården, nuvarande Linnéträdgården, Stadsträdgården, Skytteanska trädgården, Carolinaparken och Universitetsparken.

Seminarieträdgården är en central länk i kedjan att via folkskollärarna och eleverna vid landets folkskolor sprida kunskaper om odlingens nytta och nöje till hela befolkningen. För detta ansågs det nödvändigt med mönsterträdgårdar vid landets folksko-

leseminarier, varav Uppsalas är den bäst bevarade helhetsmiljön för detta, om än i något förfallet skick. Seminarieträdgården symboliserar än idag den kunskapstradition och de undervisningsmetoder som utvecklades i akademien inte minst via Carl von Linné, och som därmed är en central och betydelsefull del av Uppsalas historia. Seminarieträdgården är representativ i jämförelse med de vetenskapliga och pedagogiska trädgårdar som finns i Uppsala och med tanke på målgrupperna för verksamheten ett viktigt komplement till de övriga.

## **Förståelse för lärarutbildningens villkor**

Seminarieträdgården är central för att förstå den pedagogiska verksamhet som bedrevs i seminariet. Stor kraft och möda hade uppbådats för att inte bara få större och mer ändamålsenliga lokaler men också, och detta var centralt för de inblandade, för att få tillgång till en trädgård. Lärarstudenterna hade undervisning i teoretisk och praktisk trädgårdsodling regelbundet varje vecka. Trädgården och idrottsplanen var en del av undervisningsmiljön på samma sätt som lektionssalarna och gymnastiksalen. Om denna del av anläggningen skulle försvinna eller förändras på ett sätt som gör det svårt längre att förstå trädgårdens läge och övergripande struktur, skulle förståelsen för verksamheten som bedrevs i folkskoleseminariet omintetgöras, åtminstone markant försämrats.

## **Potential för återskapande**

Den välbevarade helhetsmiljön skapar också möjligheter att via relativt enkla grepp kunna återskapa hela eller delar av miljön för att levandegöra det kulturhistoriska arvet. Här finns en potential att utveckla och praktisera undervisning i botanik, biologi och trädgårdsodling inom ramen för de kulturhistoriska förutsättningar som seminarieträdgården ger.



# Referenser

- Bladh, Oscar (1950). Folkskoleseminariet. Flygbild. C2-342-50 Uppsala stadsbiblioteks hemsida. Tillgänglig: <http://www.uppsala.se/pages/26941/C2-342-50.jpg> (2011-11-09).
- Broström, S; Kurola, J; Mårtensson, A; Ode, Å; Sjölin, K (1992/93). "Seminarieträdgården". I *Svensk landskapsarkitektur från 1700-tal till 1900-tal – några exempel*. Institutionen för landskapsplanering, SLU Ultuna.
- Danell, Gideon (1917). *Folkskoleseminariet i Uppsala: Redogörelse för läsåret 1916-1917*. Uppsala: Wretmans boktryckeri
- Danell, Gideon (1918). *Folkskoleseminariet i Uppsala: Redogörelse för läsåret 1917-1918*. Uppsala.
- Eneroth, Olof (1863). *Om folkskolan i Sverige*. Stockholm
- Eneroth, Olof (1864). *Om skolträdgårdar och seminarieträdgårdar*. 3. uppl. Stockholm: P A Nyman.
- Flinck, Maria (2011). Bearbetning av Axel Unnerbäck *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* sid 24-25. Personlig kommunikation november 2011.
- Kristenson, Hjärdís (2005): *Skolhuset. Idé och form*. Kapitlet "Folkskoleseminariet, en mönsterbyggnad" sid.330-344. Bokförlaget Signum
- Lindholm, G. (1995). "Från trädgård till barnmiljö. Skolgården i statliga anvisningar 1865-1995. I G. Lindholm *Skolgården - vuxnas bilder, barnets miljö* sid I:1-84 (doktorsavhandling). Alnarp: SLU, Institutionen för landskapsplanering Alnarp.
- Nevéus, Torgny, Lundh, Herbert & Laufors, Eric (red.) (1987). Uppsala stads historia. 6:6, Det gröna Uppsala. Uppsala: Historiekommissionen.
- Nolin, Catharina (2000a). Seminarieträdgården i Linköping. Historisk dokumentation.
- Nolin, Catharina (2000b). Seminarieträdgårdar i Sverige. En jämförande undersökning rörande tillkomst, utformning och nutida användning.
- Nolin, Catharina (2001). "Trädgårdskonsten". I Ahlstrand, Jan Torsten (red.) *Signums svenska konsthistoria. [Bd 11], Konsten 1890-1915*. Lund: Signum
- Normalritningar för folkskole-trädgårdar* (1890). Stiftelsen Lars Hiertas Minne.
- Normalritningar till skolanläggningar för folkskolan* (1920).
- Pettersson, Agnetha (2008). *Bebyggelse inom kvarteret Seminariet, fd Folkskoleseminariet, Institutionen för lärarutbildning*. Dnr UM Km 73/2008, Dnr Sbk 2007/20014-1. Upplandsmuseet.
- RAÄ (1993). *Angående Lärarhögskolan, Luthagen 13:1, Uppsala, Uppland (C 2:1-5)*. Beslut 6706/92. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museer 1993-02-23.
- Sjöholm, Gottfried (1923). *Skolträdgårdsundervisningen, ett försummat uppfostringsmedel*. 3 uppl. Stockholm: Sveriges Allmänna Folkskollärares Litteratursällskap.
- Topia (2000). Seminarieträdgården Linköping. Historik och beskrivning av parkens kulturhistoriska värden. Förslag till utveckling av parkmark. Topia Landskapsarkitekter på uppdrag av Skanska Melansverige.
- Unnerbäck, Axel (2002). *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Riksantikvarieämbetet.
- Weber-Qvarfort, Theresa (2011). Var rädd om Seminarieparkens förflutna. UNT.se [online]. Tillgänglig: <http://www.unt.se/debattspecial/var-radd-om-seminarieparkens-forflutna-1506417.aspx> [2011-11-06]
- White (2010). Kvarteret Adjunkten 1. Seminarieträdgården i Linköping. Parallelskiss 2010-08-30. White
- Åkerblom, Petter (2005a). "Footprints of School Gardens in Sweden". *Journal of Garden History* 32(2) p. 229-247
- Åkerblom, Petter (2005b). *Lära av trädgård. Pedagogiska, historiska och kommunikativa aspekter på skolträdgårdsverksamhet* (doct thesis). Acta Universitatis Agriculturae Sueciae 2005:77. Uppsala: SLU.
- Åkerblom, Petter (2007): "Skolträdgården – ett smultronställe i bildningens tjänst". I Abukhanfusa, K. (red) *Gröna arkiv – med Linnés ögon och andras*. Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven 2007.